

Wojciech Tabaczyński

Ks. prof. dr hab. Ryszard
Paciorkowski

Studia Theologica Varsaviensia 24/1, 5-18

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH TABACZYŃSKI

**KS. PROF. DR HAB. RYSZARD PACIORKOWSKI
(1908—1981)**

Dnia 15 sierpnia 1981 r. zmarł w Warszawie śp. ks. dr hab. Ryszard Paciorkowski, emerytowany prof. zw. Akademii Teologii Katolickiej; przed przejściem na emeryturę kierownik zespołowej katedry apologetyki w tejże uczelni.

Jego pogrzeb, z udziałem rektora-elektą ATK ks. prof. Remigiusza Sobańskiego i księży — pracowników naukowych uczelni, odbył się w Warszawie w dniu 20 sierpnia 1981 r. Mszy św. pogrzebowej, koncelebrowanej w kościele Najśw. Zbawiciela, przewodniczył ks. biskup Jerzy Modzelewski; homilię zaś poświęconą osobie Zmarłego wygłosił dziekan Wydziału Teologicznego ATK ks. doc. Helmut Juros. Następnie ciało śp. ks. prof. Paciorkowskiego zostało przewiezione do Wilanowa, gdzie spoczęło na miejscowym cmentarzu, w grobie rodzinnym. Końcowe egzekwie, przy grobie, odprawił ks. rektor R. Sobański, przemówienie pożegnalne zaś wygłosił ks. prof. Tadeusz Gogolewski.

Niniejsze wspomnienie ma na celu ukazanie godnej trwałej pamięci sylwetki śp. ks. prof. Ryszarda Paciorkowskiego jako badacza i wykładowcy uniwersyteckiego, a nadto jako kapłana, duszpasterza i człowieka.

I. ZARYS HISTORII ŻYCIA I PRACY

Ks. prof. Ryszard Jan Paciorkowski urodził się 9 lutego 1908 r. w Sochaczewie na Mazowszu, jako syn Jana i Anny z d. Staweno. Ojciec jego był urzędnikiem, matka zaś nauczycielką.

W latach 1914—1918 uczęszczał do szkoły powszechnej w

Warszawie, a następnie, również w Warszawie, do gimnazjum im. św. Stanisława Kostki (do 1920 r.) i do gimnazjum im. Adama Mickiewicza, w którym w 1926 r. uzyskał świadectwo dojrzałości.

W tymże roku wstąpił do Warszawskiego Seminarium Metropolitalnego św. Jana Chrzyciela, gdzie odbył kurs filozofii i teologii; a następnie 20 grudnia 1930 r. otrzymał święcenia kapłańskie w Archikatedrze Warszawskiej z rąk ks. biskupa Stanisława Galla.

Bezpośrednio po święceniach kapłańskich ks. Paciorkowski podjął studia specjalistyczne w zakresie apologetyki na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskując w 1933 r. stopień magistra teologii; po czym rozpoczął przygotowania do napisania pracy doktorskiej.

W tym czasie, w okresie niecałych dwóch lat (12 VII 1933 r. — 25 II 1935 r.) pełnił funkcję kapelana zakładu wychowawczego ss. Rodziny Maryi w Płudach k. Warszawy. Następnie zaś, w okresie przeszło dwóch lat (25 II 1935 r. — 1 V 1937 r.), był nauczycielem religii w szkołach powszechnych, najpierw w Grodzisku Mazowieckim (w ciągu kilku miesięcy), a następnie w Warszawie.

Od 1937 r. rozpoczyna się w życiu ks. Paciorkowskiego drugi, bo przeszło dziewiętnastoletni (1 V 1937 r. — 1 XII 1956 r.) okres zamieszkania w Jeziornie k. Warszawy i pełnienia tam obowiązków rektora kościoła (filialnego w stosunku do parafii Słomczyn) oraz nauczyciela religii w miejscowej szkole (do 1953 r.). Na ten okres przypadają też czasy wojny i okupacji niemieckiej.

W 1946 r. ks. Paciorkowski, nie przestając być rektorem kościoła w Jeziornie, podjął pracę na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, najpierw w charakterze asystenta wolontariusza, a następnie (od 1 IX 1946 r.) starszego asystenta. W tym samym roku na prośbę rektora Warszawskiego Seminarium Metropolitalnego ks. dr. J. Chrościckiego, został mianowany (20 VIII) prefektem seminarium; jednakże ze względu na poważne przeszkody w przyjęciu przez niego tego stanowiska (zobowiązania rodzinne), nominacja ta została cofnięta.

W 1949 r. ks. Paciorkowski uzyskał stopień doktora teologii, w zakresie apologetyki, na podstawie pracy pt. *Metoda empiryzmu eklezjologicznego w apologetyce nowoczesnej*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. Wincentego Kwiatkowskiego.

Habilitował się w 1951 r. w oparciu o rozprawę pt. „Chrze-

ści jaństwo w apologetycznej myśli św. Augustyna". Stopień docenta uzyskał w 1954 r. (19 XI) w związku z przeniesieniem go do Akademii Teologii Katolickiej, gdzie był głównym współpracownikiem kierownika zespołowej katedry apologetyki, ks. prof. W. Kwiatkowskiego.

Profesorem nadzwyczajnym został mianowany w 1956 r. (19 XI). Od 1 października 1966 r. ks. prof. Paciorkowski objął kierownictwo katedry apologetyki po ks. prof. Kwiatkowskim. W 1974 r. (30 VI) został mianowany profesorem zwyczajnym. Katedrą apologetyki kierował do 30 września 1978 r., tj. do chwili przejścia na emeryturę.

W okresie 24-letniej pracy w ATK ks. Paciorkowski pełnił nadto odpowiedzialne funkcje związane z organizacyjną stroną uczelni, a zwłaszcza obowiązki prodziekana Wydziału Teologicznego (od 1954 do 1962 r.). W tym czasie również (od 1956 do 1964 r.) był wykładowcą apologetyki w Seminarium Metropolitalnym w Warszawie oraz egzaminatorem prosynodalnym, a nadto (od 1961 do 1969 r.) współredaktorem organu Polskiego Towarzystwa Teologicznego *Collectanea Theologica*. Brał także czynny udział w naukowych zjazdach apologetyków.

W latach sześćdziesiątych i częściowo siedemdziesiątych przebywał kilkakrotnie za granicą, głównie w celach naukowych (we Francji: w 1963, 1964 i 1972 r., w Belgii: w 1968 r. i we Włoszech: w 1970 i 1973 r.).

W 1968 r. został odznaczony przez J. Em. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego przywilejem rakiety i mantoletu, chociaż osobiście (ze względów ideowych) nie zaakceptował tego wyróżnienia. W 1974 r. został odznaczony także Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Cierpiąc od wielu lat na chorobę nadciśnieniową, zmarł 15 sierpnia 1981 r.¹

II. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA I DYDAKTYCZNA

Działalność naukowo-badawcza ks. Paciorkowskiego znalazła swój wyraz w publikacjach, które ogłosił drukiem w postaci książek i artykułów naukowych.

¹ Por. *Biuletyn Informacyjny ATK* (1982) nr 2 s. 23 n. oraz tamże (1983) nr 4 s. 25—28, nadto *Słownik Polskich Teologów Katolickich 1918—1981 t. VI* Warszawa 1983, s. 604 n., oraz ks. R. Paciorkowski, *Kierunek apologetyki*, w: *XX [Dwadzieścia] lat Akademii Teologii Katolickiej*, Warszawa 1976 s. 41 n., a w szczególności dokumentacja w teczках akt personalnych ks. R. Paciorkowskiego w Kurii Metropolitalnej Warszawskiej oraz Sekretariacie ATK.

Publikacje te można podzielić na 3 grupy. Na czele pierwszej z nich należy umieścić wydaną w postaci książki rozprawę habilitacyjną pt. *Chrześcijaństwo w apologetycznej myśli św. Augustyna*.²

Publikacje należące do tej grupy służą głównie ukazaniu twórczej myśli św. Augustyna, jaką wniósł on do apologetycznych badań nad chrystianizmem³.

Drugą grupę tworzą publikacje, którym „patronuje” książka ks. Paciorkowskiego pt. *Uzdrowienia paranormalne we współczesnym chrześcijaństwie*, wydana najpierw po francusku⁴, a następnie po polsku.⁵ Ta druga grupa publikacji dotyczy problematyki uzdrowień, a przede wszystkim uzdrowień niezwykłych (paranormalnych), zachodzących w chrześcijaństwie i ich znaczenia w badaniach nad normatywną wartością chrystianizmu.⁶

Druga grupa publikacji pozostaje w związku genetycznym z grupą pierwszą, ponieważ zajmuje się opisem badań nad chrystianizmem od strony empirycznej (niezwykłe uzdrowienia), co odpowiada właściwościom tzw. metody eklezjologicznej, której zasadnicze zręby naświetlił św. Augustyn.

Wreszcie trzecią grupę publikacji ks. Paciorkowskiego stanowią artykuły i opracowania dotyczące ogólnie apologetyki oraz jej niektórych zagadnień, mające w znacznej mierze charakter informacyjny.⁷

Pragnąc scharakteryzować działalność naukowo-badawczą ks. Paciorkowskiego należy zatrzymać się głównie nad dwiema wymienionymi już jego rozprawami, które zostały wydane w formie książkowej.

Szczególnie dużo czasu zabrało ks. Paciorkowskiemu przepro-

² Poznań 1952. Rozprawa ta zyskała pozytywne recenzje. Por. m. in.: „Collectanea Theologica” 23 (1952) s. 383 (ks. Fr. Sawicki), „Scholastik” 28 (1953) s. 280 (A. Bach t), „Zeitschrift für katholische Theologie” 75 (1953) s. 492 n., „Roczniki teologiczno-kanoniczne” 3 (1957) s. 402—407 (ks. Sz. Szydelski).

³ Do pierwszej grupy można zaliczyć prace ks. Paciorkowskiego wymienione w wykazie jego publikacji (załączonym przy końcu tego tekstu) pod liczbą: 3, 5, (6), 8, 11, 13, 14 i 20.

⁴ *Guérisons paranormales dans le christianisme contemporain*, Varsovie 1976 wyd. ATK, stron 168.

⁵ Warszawa 1977 wyd. ATK, stron 267.

⁶ Do drugiej grupy publikacji można zaliczyć prace ks. Paciorkowskiego wymienione w tym samym wykazie pod liczbą: 15, 16, 18 i 25.

⁷ Do trzeciej grupy można zaliczyć prace wymienione tamże pod liczbą: 1, 2, 9, (10), 12, 17, 19, 22 i 23.

wadzenie badań, które stały się później podstawą do uzyskania przez niego doktoratu, a także habilitacji. Badania te podjął ks. Paciorkowski jeszcze w okresie przedwojennym i prowadził je potem w trudnych warunkach okupacji niemieckiej, kiedy to dostęp do zbiorów bibliotek naukowych (zwłaszcza Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego) był bardzo kłopotliwy.

Mimo to jeszcze przed wybuchem powstania warszawskiego praca doktorska ks. Paciorkowskiego nt. myśli apologetycznej św. Augustyna była gotowa i oddana do przepisania na maszynę. Jednakże na skutek powstania warszawskiego rękopis pracy i jej częściowy maszynopis uległ zniszczeniu.

Po zakończeniu działań wojennych ks. Paciorkowski nie zniechęcony przykrą utratą rękopisu pracy doktorskiej, podjął trud jej odtworzenia, dokonując przy tym szeregu zmian w stosunku do jej wcześniejszej redakcji.⁸

W r. 1949 praca ta w jej specyficznym sformułowaniu została obroniona na Uniwersytecie Warszawskim, stając się podstawą dla uzyskania przez niego stopnia doktora teologii w zakresie apologetyki, a następnie w nowej, zmodyfikowanej i rozszerzonej postaci podstawą dla uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

Wskazana praca badawcza ks. Paciorkowskiego nad myślą św. Augustyna, dotyczącą normatywnej wartości chrześcijaństwa w aspekcie empirycznym, zadecydowała o kierunku jego dalszych zainteresowań i badań naukowych. Ks. Paciorkowski był znawcą metody eklezjologicznej w badaniach nad chrześcijaństwem pochodzącej od św. Augustyna i czuł się w pewnym sensie jego uczniem. Interesował go chrześcijaństwo w takim ujęciu, w jakim jest on dostępny poznaniu współczesnego człowieka, który obserwuje przede wszystkim zjawiskową stronę Kościoła i na jej podstawie wnioskuje o jego genezie.⁹

Do niezwykłych cech empirycznych Kościoła świadczących w sposób szczególny o jego pozanaturalnym pochodzeniu należy, zdaniem św. Augustyna, jedność w przestrzeni i w czasie oraz świętość moralna (względna u większości jego członków i heroiczna u niektórych z nich) wraz z refleksem doświadczalnym, zaznaczającym się w dziedzinie ogólnej kultury pozostającej pod wpływem oddziaływania ewangelii (udoskonalenie obyczajów).¹⁰

⁸ Por. ks. R. Paciorkowski. *Chrześcijaństwo w apologetycznej myśli św. Augustyna*, dz. cyt., s. V—VIII.

⁹ Por. tamże, s. 2—6.

¹⁰ Por. tamże, s. 12.

Ks. Paciorkowski jako apologetyk-empiryk podjął w późniejszym czasie (głównie w latach sześćdziesiątych) badania nad chrystanizmem w aspekcie niezwykłych uzdrowień, jakie zachodzą niekiedy w sanktuariach chrześcijańskich, a zwłaszcza w Lourdes. Szło mu o zbadanie z pomocą kryteriów medycznych oraz apologetycznych niektórych przypadków uzdrowień paranormalnych, jakie wydarzyły się w Lourdes, ażeby na tej drodze odpowiedzieć na pytanie, czy można w chrześcijaństwie współczesnym stwierdzić istnienie takich uzdrowień o charakterze religijnym, którym wolno by było przyznać, bez zastrzeżeń z medycznego punktu widzenia, charakter pozanaturalny i teologiczny, a tym samym wartość motywacyjną w stosunku do światopoglądu chrześcijańskiego.¹¹

W tym celu opisał on z dużą dokładnością stronę fenomenologiczną uzdrowień w ogóle,¹² a następnie z pomocą metody pochodzącej od Claude Bernarda zajął się szczegółową analizą dwóch uzdrowień paranormalnych o kontekście religijnym, jakie miały miejsce w Lourdes w 1950 r. (uzdrowienia E. Gagnory i E. Fuldy).¹³ Analizując je wnikliwie od strony kryteriów współczesnej medycyny (z szerokim uwzględnieniem prób wyjaśnień o charakterze psychogennym) wykazał brak możliwości do przyjęcia w tych wypadkach interpretacji naturalnej.¹⁴ W tej sytuacji uzdrowienia te stanowią przykłady uzdrowień niewytłumaczalnych dla medycyny (płaszczyzna pozioma), a zarazem możliwych do wyjaśnienia ze strony apologetyki jako skutków działania przyczyny pozanaturalnej i teologicznej (płaszczyzna pionowa).¹⁵

Wyniki badań ks. Paciorkowskiego nad uzdrowieniami paranormalnymi we współczesnym chrześcijaństwie, przedstawione w wymienionej książce, są sformułowane w sposób bardzo ostrożny i wyważony tak, by mogły zostać przyjęte przez każdego krytycznego czytelnika, który nie poddaje się sugestii apriorycznych założeń światopoglądowych.¹⁶ Uczciwość i sumienność ks. Paciorkowskiego w podejściu do próby rozwiązania wskazanego problemu wyraża się m. in. w ogromnej literaturze fachowej, zwłaszcza z zakresu medycyny (w sumie

¹¹ Por. ks. R. Paciorkowski, *Uzdrowienia paranormalne we współczesnym chrześcijaństwie*, dz. cyt., s. 8.

¹² Por. tamże, s. 11—29.

¹³ Por. tamże, s. 70—90.

¹⁴ Por. tamże, s. 210 n.

¹⁵ Por. tamże, s. 212—220.

¹⁶ Por. tamże, s. 221 n.

ok. 400 pozycji), jaką autor wziął pod uwagę przy jego opracowaniu.¹⁷

Rozprawa ks. Paciorkowskiego nt. uzdrowień paranormalnych spotkała się z żywym echem w świecie naukowym w postaci licznych (ok. 40) recenzji krajowych i zagranicznych, które w ogromnej większości oceniają bardzo pozytywnie jej walor krytyczny, w odniesieniu do tak delikatnego zagadnienia jakim jest obecnie zagadnienie cudu i jego roli w weryfikacji wartości normatywnej chrystianizmu.¹⁸ Szczególnie może godną przytoczenia jest tu opinia o rozprawie ks. Paciorkowskiego przesłana na jego ręce przez członka Akademii Francuskiej J. Guittona (z dn. 18 II 1976 r.), która zawiera m. in. słowa: „zapoznałem się z Pańską książką i wyrażam swój podziw. Sądzę, że nie ma studium równie wyczerpującego, również informującego, równie krytycznego i równie otwartego na ten trudny problem”.¹⁹

¹⁷ Por. tamże, s. 223—244.

¹⁸ Recenzje takie opublikowane zostały m. in. w czasopismach: „Association Médicale internationale de Lourdes” 175—176 (1976) s. 91 nn, „Divus Thomas” 4 (1976) s. 454 (A. Zürich), „Etudes” 6 (1976) 905 n. (F. Russo), „Franciscanum” 54 (1976) s. 510 (F. Trujillo), „Marianum” 38- (1976) s. 593 n. (E. M. Toniolo), „Revue Thomiste” 3 (1976) s. 520 (M. A. Genevois), „Sapientia” 2 (1976) s. 248, „Sinite” (Salamanca) 1976 s. 496 (J. Hernandez), „Studium” (Madrid) 1976 s. 207 (M. F. de Villacorta), „Theologisch-praktische Quartalschrift” 2 (1977) s. 214 (K. Gastgeber), „Studia Theologica Varsaviensia” 15 (1977) nr 1 s. 255—260 (E. Tomaszewski), „Życie i Myśl” (1977) nr 4 s. 171—174 (J. Strojnowski). Wcześniej jeszcze, przed wydaniem wskazanej książki o uzdrowieniach paranormalnych, bardzo pozytywną ocenę zawartą w niej rozprawy wyrazili: ks. prof. dr W. Kwiatkowski (20 II 1971 r.), prof. zw. dr med. Leon Manteuffel (11 XII 1972), ks. prof. dr Józef Szuleta z Wydziału Biologii UW (2 I 1973 r.) i ks. prof. dr Jan Stępień. Nadto prof. dr med. Antoni Chrościcki w swej zwięzłej ocenie (2 V 1973 r.), dotyczącej wyłącznie strony medycznej wskazanej rozprawy, stwierdził, że w świetle dzisiejszej wiedzy medycznej strona ta nie budzi żadnych zastrzeżeń, co świadczy bardzo pozytywnie o przygotowaniu ks. Paciorkowskiego pod względem medycznym do napisania tej rozprawy. Oceny te w formie maszynopisu przechowywane są w prywatnym archiwum śp. ks. Paciorkowskiego.

¹⁹ „J’ai pris connaissance de Votre Livre et je vous exprime mon admiration. Je crois qu’il n’existe pas d’étude aussi exhaustive, aussi informée, aussi critique et aussi ouverte sur le sujet difficile”.

Pozytywne i życiwe opinie o tej książce, wyrażone w osobistych listach, otrzymał ks. Paciorkowski nadto od innych przedstawicieli świata naukowego we Francji, jak np. Dr Mangiapan z Biura Lekarskiego w Lourdes (list z dn. 30 VIII 1976 r.) i Dr P. Chauchard (list z dn. 20 II 1976). Wymienione listy przechowywane są w prywatnym archiwum śp. ks. Paciorkowskiego.

Rozprawa ks. Paciorkowskiego nt. uzdrowień paranormalnych, znajdująca swój wyraz uboczny w postaci kilku artykułów, wyraźnie z nią związanych,²⁰ stanowi z pewnością zasadnicze dzieło w zakresie jego pracy naukowo-badawczej, które było mu bardzo bliskie do końca życia.

Praca nad tą rozprawą, bardzo żmudna i czasochłonna, mogła przyczynić się też, w jakiejś mierze, do wcześniejszego wyczerpania się sił ks. prof. Paciorkowskiego i przyspieszenia postępów choroby, która przecięła pasmo jego życia.

Ks. Paciorkowski był najbliższym uczniem i współpracownikiem ks. prof. K w i a t k o w s k i e g o, autora apologetyki totalnej i twórcy warszawskiej szkoły apologetycznej. Nic też dziwnego, że kilka jego publikacji służy wprowadzeniu w strukturę tej apologetyki oraz wyjaśnieniu rysów oryginalnych, jakie wniósł w jej budowę czcigodny autor.²¹

Na marginesie charakterystyki pracy naukowo-badawczej ks. Paciorkowskiego należy umieścić uwagi dotyczące jego działalności naukowo-dydaktycznej, związanej zwłaszcza ze stanowiskiem docenta i profesora w Akademii Teologii Katolickiej.

Działalność dydaktyczną prowadził ks. Paciorkowski zresztą nie tylko w ATK, gdzie kierował w ciągu 12 lat katedrą apologetyki, lecz także w Seminarium Metropolitalnym Warszawskim, jak było to już zaznaczone. Jako wykładowca i egzaminator cieszył się on u studentów dużym autorytetem. Autorytet ten zyskiwał mu sposób prowadzenia wykładów i odbywania egzaminów oraz cechy jego osobowości.

Wykłady ks. Paciorkowskiego odznaczały się starannym przygotowaniem oraz logicznym i jasnym ujęciem, chociaż ich przedmiot (apologetyka totalna lub zagadnienia monograficzne z zakresu tejże dyscypliny) nie należał do łatwych, charakteryzując się przy tym w pełni naukową strukturą i terminologią. Podobnie i egzaminy, które odbywał, cechowały duże wyma-

Nie wszyscy jednak bez wyjątku recenzenci trafnie oceniali problem tej pracy i sposób jego rozwiązania, skłaniając tym samym autora do wyjaśnień niektórych nieporozumień w jej ocenie. Por. ks. R. Paciorkowski, *Uwagi na marginesie książki o uzdrowieniach paranormalnych we współczesnym chrześcijaństwie*, „Życie i Myśl” (1977) nr 11 s. 143 n. Jest to odpowiedź na recenzję J. Strojnowskiego w tymże czasopiśmie (1977) nr 4 s. 171—174.

²⁰ Por. przyp. 6.

²¹ Są to pozycje pod liczbą: 9, 17, 19 i 22 w wykazie publikacji ks. Paciorkowskiego załączonym do tego tekstu.

gania gdy idzie o wiedzę i umiejętność ścisłego myślenia. Jednakże samo podejście ks. Paciorkowskiego do studentów, zawsze taktowne i delikatne, stwarzało zarówno na wykładach, jak i na egzaminach, miłą i konstruktywną atmosferę.²²

Ks. prof. Paciorkowski jako samodzielny pracownik naukowy, a potem także kierownik katedry apologetyki, prowadził tzw. seminaria naukowe, w ramach których przygotowywane były prace magisterskie i doktorskie.²³ A nadto organizował zebrania naukowe. Brali w nich udział wykładowcy apologetyki i innych dyscyplin teologicznych z różnych uczelni kościelnych w kraju. Program tych zebrań obejmował zwykle prelekcję dotyczącą wybranego zagadnienia z zakresu apologetyki lub nauk pokrewnych oraz rzeczową dyskusję, w jakiej zabierali głos na ogół wszyscy uczestnicy zebrania. Sam ks. Paciorkowski przewodniczył tym zebraniom, jak również niejednokrotnie wygłaszał prelekcje.²⁴

III. DZIAŁALNOŚĆ KAPŁAŃSKO-DUSZPASTERSKA

Obok działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej ks. prof. Paciorkowski zajmował się już od chwili swych święceń (w 1930 r.), w większym lub mniejszym stopniu, pracą kapłańską i duszpasterską. Wyrażała się ona w pierwszym rzędzie w codziennym odprawianiu Mszy św. i odmawianiu modlitwy brewiarzowej (zamienionej za zgodą ks. prymasa Wyszyńskiego w 1976 r. na modlitwę różańcową), w sprawowaniu sakramentu pojednania i innych sakramentów świętych, w głoszeniu w różnej formie Słowa Bożego, a nadto w latach 1937—1956,

²² Są to opinie potwierdzone przez byłych studentów ks. prof. Paciorkowskiego.

²³ Ks. Paciorkowski był promotorem 10 prac magisterskich, jednej doktorskiej (ks. Z. Kłysz), a nadto recenzentem 15 prac doktorskich i habilitacyjnych. Por. *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, dz. cyt., s. 605, a zwłaszcza dokumentacja w teczce jego akt personalnych w ATK.

²⁴ Por. *Z problematyki studiów apologetycznych w Polsce (Działalność warszawskiej szkoły apologetycznej w latach 1969—1977*, oprac. ks. W. Tabaczyński), „Częstochowskie Studia Teologiczne” 5 (1977) s. 339—354 oraz tamże 6 (1978) s. 481—490, a nadto *Sprawozdanie z posiedzeń zespołowej katedry apologetyki na Wydziale Teologicznym ATK w Warszawie za rok ak. 1967/68 i 1968/69* (oprac. ks. W. Tabaczyński), „Studia Theologica Varsaviensia” 8 (1970) nr 1 s. 361—375, a wreszcie z lat wcześniejszych: *Zebranie dyskusyjne zespołowej katedry apologetyki* (R. Paciorkowski), „Collectanea Theologica” 28 (1957) s. 716—726.

w pełnieniu obowiązków rektora kościoła w Jeziornie Fabrycznej. Z tym stanowiskiem łączyła się też stała troska o życie religijne miejscowych mieszkańców oraz o sam budynek kościelny, jego wnętrze i otoczenie.

Dziewiętnaście lat, w ciągu których zamieszkiwał w Jeziornie i sprawował funkcję rektora kościoła, są to lata, gdy obok pracy naukowej ks. Paciorkowski zajmował się sprawami praktycznymi, jakimi normalnie musi zajmować się duszpasterz, katecheta i rządcą kościoła.

Kościół (p.w. Opieki św. Józefa), jaki został powierzony jego pieczy w Jeziornie, został zbudowany w początkach XX w. (1907—1909 r.) przez dyrekcję miejscowej fabryki papieru dla jej pracowników.²⁵ Z tych względów rektor kościoła był zależny w swych poczynaniach nie tylko od proboszcza parafii Słomczyn, na terenie której znajdował się kościół, lecz także i od dyrekcji wspomnianej fabryki.

Ks. Paciorkowski, jako rektor kościoła w Jeziornie, prowadził działalność duszpasterską wśród miejscowych mieszkańców, a zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. W związku z tym w każdą niedzielę celebrował dwie Msze św., jedną dla dzieci i drugą (sumę) dla ogółu parafian. Dwukrotnie też głosił kazanie. Po południu zaś odprawiał nieszpory. Kazania dla dorosłych oryginalne w treści i formie budziły żywe zainteresowanie i uznanie, zwłaszcza wśród inteligencji.

W okresie Wielkiego Postu organizował co roku rekolekcje w Jeziornie, starając się o angażowanie w tym celu możliwie najlepszych rekolekjonistów. Ks. Paciorkowski prowadził katechizację dzieci i młodzieży, wizytował miejscowe rodziny w ramach tzw. kolędy, odwiedzał chorych, przygotowywał na spotkanie z Bogiem umierających.

Przez szereg lat urządził w swym kościele misteria jasełkowe, a zwłaszcza wielkopostne nt. Męki Pańskiej, wykorzystując w tym celu m. in. utwory Lucjana Rydla. Misteria te, odbywane w niedziele Wielkiego Postu w formie recytacji, starannie przygotowanych przez specjalnie sprowadzanego z Warszawy reżysera, gromadziły wielu chętnych słuchaczy nie tylko z Jeziorny, lecz i z okolic.

Ks. Paciorkowski w okresie swego rektoratu w Jeziornie, dołożył wielu starań, ażeby kościół podległy jego pieczy został

²⁵ Por. *Katalog Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 1981 s. 407 n. Od 1957 r. kościół p.w. Opieki św. Józefa w Jeziornie Fabrycznej jest kościołem parafialnym. Por. tamże.

wyposażony zarówno w cenne przedmioty kultu, jak też w urządzenia podnoszące jego funkcjonalność. Dzięki jego zabiegom kościół zyskał zatem obraz pędzla Jana S t y k i przedstawiający Osobę Chrystusa Króla (umieszczony w bocznym ołtarzu), dalej wartościową figurę Serca Jezusowego oraz artystyczne stacje Drogi Krzyżowej wykonane przez znaną rzeźbiarkę, p. T r z c i ń s k ą - K a m i ń s k ą; a nadto nowe konfesyjonały, żyrandole, centralne ogrzewanie (którego działanie zapewniała miejscowa fabryka) oraz prawdopodobnie dzwony.²⁶

W tych inwestycjach zaznaczył się zmysł gospodarczy i administracyjny ks. Paciorkowskiego. Do jego zasług dla kościoła w Jeziornie należy także założenie koła młodzieży katolickiej (KSM) oraz chóru kościelnego, który powstał w oparciu o to koło.

Po opuszczeniu Jeziorny (przy końcu 1956 r.) i po zamieszkaniu w Warszawie, na terenie par. Zbawiciela (Al. Wyzwolenia 10), już bez formalnych obowiązków duszpasterskich, ks. Paciorkowski odprawiał codziennie Mszę św. oraz służył w miarę swych możliwości pomocą duszpasterską w kościele Najśw. Zbawiciela. W tego rodzaju związku z par. Zbawiciela w Warszawie pozostawał on też do końca swego życia.

IV. ISTOTNE CECHY CHARAKTERU

W swej homilii podczas Mszy św. pogrzebowej śp. ks. prof. Ryszarda Paciorkowskiego, ks. prorektor ATK Helmut J u r o s wyraził się o Zmarłym i jego nieoczekiwanym odejściu do Pana w sposób następujący: „Jest to odejście ciche i pokorne, jakby konsekwentne do całego życia Zmarłego, do Jego życia zarówno kapłańskiego, jak i naukowego, które było nacechowane prostotą, skromnością i pokorą. Taką bowiem opinią cieszył się za życia u wszystkich, którym chciał zawsze jedynie służyć wiedzą i wiarą, dobrocią i życzliwością, uczynną miłością. W cieniu tej służby bliźnim stały też jego osiągnięcia badawcze i awanse naukowe”²⁷.

Tę opinię można uznać za w pełni zgodną z postawą osobową ks. Paciorkowskiego.

²⁶ Zamieszczone tu informacje o działalności ks. Paciorkowskiego jako rektora kościoła w Jeziornie pochodzą głównie od P. Dr Danuty Paciorkowskiej, siostry ks. profesora, która była bezpośrednim świadkiem tej działalności.

²⁷ *Biuletyn Informacyjny ATK* (1983) nr 4 s. 26.

Ks. prof. Paciorkowskiego poznałem jeszcze w okresie moich studiów seminaryjnych (przed r. 1950), gdy jako asystent śp. ks. prof. Kwiatkowskiego bywał obecny na egzaminach z apologetyki w Seminarium Metropolitalnym Warszawskim, którego alumni byli wówczas studentami Wydziału Teologii Katolickiej UW.

Od tego czasu też aż do końca życia ks. Paciorkowskiego utrzymywałem z nim bliski i bardzo życzliwy kontakt. Dzięki temu mogłem w ciągu długich lat obserwować bliżej stałe cechy jego charakteru.

Właśnie tym, co zaznaczało się w jego postawie, była skromność, delikatność uczuć i bezinteresowność oraz prawdziwa życzliwość dla innych osób. Nigdy niczego nie czynił tylko z chęci zwrócenia na siebie uwagi, czy też wywołania pozytywnego wrażenia.

To co czynił, było ukierunkowane na wartości obiektywne, takie jak prawda i dobro moralne, a nie na zwykłe uznanie lub osobistą satysfakcję. Każde zadanie jakiego się podejmował — czy to jako kapłan-duszpasterz, czy jako naukowiec i wykładowca, czy wreszcie jako kierownik katedry lub przedstawiciel władz uczelni — wykonywał bardzo sumiennie i z pełnym oddaniem. Dzięki temu należał do osób naprawdę odpowiedzialnych, na których można polegać bez obawy zawodu.²⁸

Ks. Paciorkowski jako bliski uczeń i współpracownik ks. prof. Kwiatkowskiego, który był wybitnym uczonym, kapłanem i człowiekiem, często obcując z nim, z pewnością pogłębił w sobie te szlachetne cechy charakteru, jakie były mu już częściowo wrodzone, a częściowo nabyte dzięki wychowaniu domowemu i późniejszemu samowychowaniu.

Tymi też przesłankami należy ostatecznie tłumaczyć jego postawę tak bardzo ludzką, chrześcijańską i kapłańską, taką, jakiej oczekujemy od prawdziwych wyznawców Chrystusa.

V. WYKAZ PUBLIKACJI KS. PROF. R. PACIORKOWSKIEGO

1. *Prymat papieża na tle soboru efeskiego*, Warszawa 1932.
2. Rec.: M. Besson, *Saint Pierre et les origines de la primauté romaine*, Coll. Theol. 15 (1934) nr 3 s. 377—386.

²⁸ Opinię tę potwierdzają bez zastrzeżeń osoby, które miały z ks. Prof. Paciorkowskim bliskie kontakty oficjalne i koleżeńskie.

3. *Początki empiryzmu eklezjologicznego w metodach apologetyki nowoczesnej*, Coll. Theol. 21 (1949) nr 1 s. 107—121.
4. *Element psychologiczny w kulcie Serca Jezusowego*, Wiad. Arch. Warsz. 34 (1950) nr 1—2 s. 15 n.
5. *Wkład myśli św. Augustyna do problematyki rozwoju dogmatów*, Coll. Theol. 22 (1950—51) nr 1—4 s. 77—85.
6. *W obronie myśli augustyńskiej*, Tyg. Powsz. 7 (1951) nr 20 s. 5 (322).
7. *Chrześcijaństwo w apologetycznej myśli św. Augustyna*, Poznań 1952.
8. *L'apologétique nouvelle et la pensée augustienne*, Coll. Theol. 24 (1953) nr 1—4 s. 235—240.
9. *Wewnętrzna budowa apologetyki nowoczesnej*, Coll. Theol. 25 (1954) nr 1—2 s. 1—40.
10. *Co to jest religia?*, Wrocł. Tyg. Katol. 4 (1956) nr 28 (149) s. 1. 5.
11. *Z badań nad ideą heroizmu religijnego w chrześcijańskiej starożytności*, Coll. Theol. 28 (1957) nr 3—4 s. 503—559.
12. *Zebranie dyskusyjne zespołowej katedry apologetyki*, Coll. Theol. 28 (1957) nr 3—4 s. 716—726.
13. *Uwagi o metodzie eklezjologicznej w apologetyce*, Coll. Theol. 29 (1958) nr 1—4 s. 170—177.
14. *L'heroïsme religieux d'après la passion des saintes Perpetue et Felicite*, „Revue des Etudes Augustienne” 5 (1959) nr 4 s. 367—389.
15. *Fenomenologia uzdrowienia*, Coll. Theol. 30 (1959) nr 1—4 s. 67—82.
16. *Z problematyki nadzwyczajnych uzdrowień*, Roczn. Teol.-Kan. 7 (1960) nr 1 s. 117—120.
17. *Twórczy wkład ks. profesora Wincentego Kwiatkowskiego w organizację naukową apologetyki nowoczesnej*, Studia Theol. Vars. 8 (1970) nr 1 s. 29—39.
18. *Ogólne zasady metody pracy naukowej w świetle refleksji Claude Bernarda*, Studia Theol. Vars. 11 (1973) nr 1 s. 15—42.
19. *Apologetyka*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 777—780.
20. *Myśl apologetyczna Augustyna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 1101—1103.
21. *Guérisons paranormales dans le christianisme contemporain*, Varsovie 1976.

22. *Kierunek apologetyki*, w: *XX [Dwadzieścia] lat Akademii Teologii Katolickiej. Księga pamiątkowa 1954—1974*, Warszawa 1976, s. 38—56.
23. *Psychospołeczne podłoże zjawiska desakralizacji*, w: *W kierunku prawdy*, Warszawa 1976, s. 276—282.
24. *Uzdrowienia paranormalne we współczesnym chrześcijaństwie*, Warszawa 1977.
25. *Uwagi na marginesie recenzji książki o uzdrowieniach paranormalnych we współczesnym chrześcijaństwie*, „*Życie i Myśl*” (1977) nr 11 s. 143 n.